Mitko Markov
(Bulgaria, Sofia, *Prof. Vasil Zlatarski* 138th Secondary School for Western and Eastern Languages)

Modernism of Nationalism
New Horizons in German Modernism between in the Interwar Period

Abstract: The aim of this paper is to illustrate the recently redefined notion of Modernism proposed by Prof. Roger Griffin as presented in Maria Bucur's *Gendering Modernism. A Historical Reappraisal of the Canon* (2017). According to Griffin, Modernism should be viewed not only as an iconoclastic aesthetical movement but as a political project as well. Bucur's central argument shows that although Modernism is very progressive in many aspects, it does little to change the 19th century gender role model stereotypes. Using this proposal as a starting point of my paper, I have focused on the German Interwar period and the rise of Fascist Nationalism as a form of Modernist performance spectacle brought about by an unprecedented crisis of masculinity.

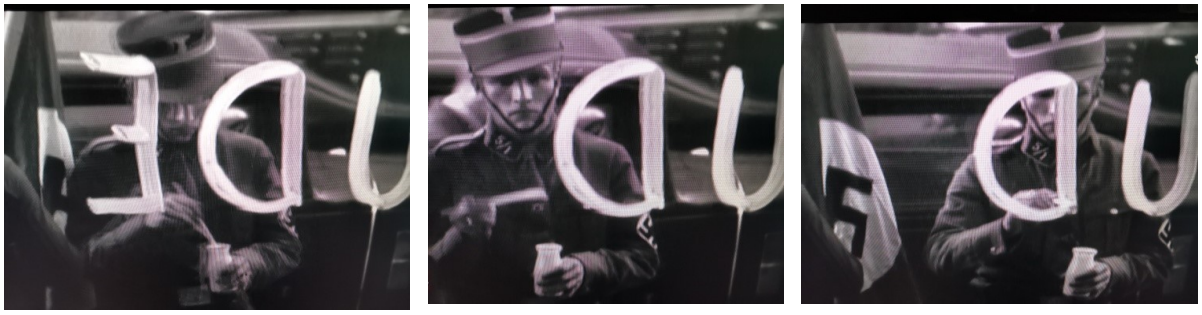

Нацистки войник изписва отличителното "JUDE" на витрина – част от пропаганден филм. Неизвестен автор[1].

Митко Марков
(България, София, СУ „Св. Климент Охридски")

Модернизмът на национализмите
Нови хоризонти на немския модернизъм в междувоенния период

Свикнали сме да разглеждаме модернизма като радикално естетическо преобръщане на установените буржоазни норми и преосмисляне на просвещенските конструкти за човешка и гражданска свобода, които продължават живо да вълнуват европейските обществени маси и в междувоенния период като вид социален проект, който налага от само себе си своето осъществяване. Заради разнородния характер от представители е много трудно да се обедини модернизмът с модернизмите. Поради това изследователите работят с най-общ категориален апарат, който постоянно варира, като самия модер-

[1] Всички изображения, които използвам, са с публичен достъп от www.Pinterest.com. Фотографите на всички изображения са неизвестни.

нистичен канон. Може би най-коректният прочит съвпада с психологическия портрет на новия човек[2]. И така безспорните модели, през които модернизмът се определя, се съсредоточават върху парадокса, неяснотата, двусмислието, фрагментирането и чувството за стагнация, породено от новото градско светоусещане, което обаче се изразява предимно в сферата на творческата дейност (Букур 2020: 1/Bukur 2020: 1). Развитието на съвременните академични изследвания в сферата на сексуалното и половото влечение, като история на жените и половете и изследвания на мъжествеността, хвърлят нова светлина върху иначе пренебрегвани елементи от частния живот на модернистите, които окуражават редица изследователи, като Роджър Грифин да преомислят влиянието на модернизма като чисто художествено направление. Приносът на Роджър Грифин към последното е в „идентифицирането на движението с определени проекти за трансформация на социалната реалност“ (Букур 2020: 5/Bukur 2020: 5). В тази статия ще се занимавам с по-широката дефиниция на модерното, разработена от Роджър Грифин и представена от проф. Мария Букур в книгата ѝ „Пол и модернизъм“, като ще обърна специално внимание на влиянието на модернизма върху антидемократичните тенденции в културните сдружения и кръжоци от времето на Ваймарската република, свързани с т.нар. “Heading for Hitler narrative[3]“ (Росс: 2015/Ross 2015).

Критиката на Букур спрямо конвенционалните прочити на модернизма е обвързана с половата идентичност.

> Неудобната истина, която искам да направя част от разбирането ни за модернизма – пише тя – е че много модернисти, претендиращи да са част от радикално нов авангард, са на практика – подобно на представителите на политическия авангард от периода – традиционни в своето осмисляне, представяне и артикулиране на половите стереотипи (Букур 2020: IX/Bukur 2020: IX).

Казано иначе, изглежда, че изтъкнатата антитрадиционалистка чувствителност на модернизма не преосмисля непременно империалистическата ценностна система от периода, свързана със сексуалността и пола, която е традиционна.

Определението на Грифин разглежда модернизма като проактивно сътрудничество между авангарда и колективните политически проекти, целящо трансформацията на социалната реалност, и дава възможност да се инкорпорира целият антидемократичен потенциал, характерен за народните вълнения като част от модернистичната платформа. Затова Букур заключва, че анализът ѝ не обвързва имплицитно понятието за „прогрес“ с модернизма, както и че „мизогиничните възгледи за половите норми не биха могли да се приемат за модернистични“ (Букур 2020: 6/Bukur 2020: 6) и настоява за преосмислянето на „редица смятани за прогресивни елементи на модернизма“ (Букур 2020: 4/Bukur 2020: 4). Това ми дава основание да обвържа бунта на реакционния маскулинизъм, характерен за национализма, с определението за бунта в модернизма на Грифин с неговата колективна, всепоглъщаща човешката душа природа, която настоява за радикална и незабавна промяна.

И така, настоящата ми работа ще открои няколко елемента на национализма от времето на Ваймарската република, спрямо които националсоциалистите имат особено отношение, като характерни за модернизма явления:

1) тревожност спрямо бъдещето на мъжествеността и
2) визуализация и ритуализация като форма на пърформанс.

---

[2] Психологията като експериментална наука се утвърждава през модернизма и в по-общ смисъл предоставя необходимата методология през която жизнения опит на модерния човек може да се обхване в дискурсивно поле.

[3] От англ. буквално наративът за „завоя към Хитлер“.

Кризата около мъжествеността – абсолютно безпрецедентна тревожност, характерна само за модернизма.

Изследователките на история на жените и половете непрекъснато акцентират върху ограниченията на патриархалния маскулинизъм, който не предоставя необходимите икономически и социални условия за реализация на жените от началото на писмената история до истински съществените изменения, породени от женските движения през 60-те години на XX век. Според Мария Букур модернизмът засилва половата поляризация и мизогинията в обществото и не поставя под въпрос съществуващите полови предразсъдъци (Букур 2020: 3/Bukur 2020: 3). Успоредно с това обаче в междувоенния период се наблюдава усилена загриженост спрямо бъдещето на мъжествеността, която сякаш е застрашена от феминизация. По същество тази тревожност е ново явление: никога досега привилегированият мъжки пол не е изпитвал нуждата да се самоопределя, което е белег за настъпващи социални промени в представите за мъжествеността. Безспорно потребността за обособяване на т.нар. днес „традиционна мъжественост“ е породена като реакция спрямо влиянието на новите академични дисциплини като сексологията. От множеството специалисти в областта на сексологията, които променят разбирането за мъжествеността и срещу които реагират националистите, е Магнус Хиршфелд с неговия Институт за научно-хуманитарна дейност, основан през 1897 г. и прерастнал по-късно в Insitut fur Sexualwissenschaft.

Делото на Хиршфелд е пряко свързано с борбата за права и свободи на хомосексуалните мъже и жени, което няма еквивалент в гражданското самосъзнание на Западна Европа чак до края на XX век (Татчъл 2018/Tatchal 2018). В междувоенния период Институтът за научно-хуманитарна дейност на Хиршфелд е най-авторитетната академична институция по въпросите за сексуалността изобщо, с публикации, които се използват от водещите изследователи на европейските столици като Москва, Париж и София[4]. Институтът на Хиршфелд продължава делото на адвоката Карл Хейнрих Улрихс от 1867 г. за декриминализирането на хомосексуалността. По-същество Хиршфелд популяризира и утвърждава сексуалните категории, свързани с т.нар. *ориентации* като „хетеросексуалност“ и „хомосексуалност“ (създадени от хомосексуалния публицист Карл. М. Кертбени през 1869 г.), въвежда идеята за „третия пол“, осигурява безопасна среда за т.нар. днес crossdressers[5] и повдига глас срещу прословутия параграф 175 от наказателния кодекс от 1875 г., криминализиращ хомосексуалните отношения[6], използвайки всички налични средства, включително – и тук се откроява иновативен елемент – визуалните изкуства като киното (Тачъл 2018/Tachal 2018; Рос 2015/Ros 2015). Единственият запазен образователен филм от Института (благодарение на Държавния руски фотографски и филмов архив) е *Anders als die Andern* („Различен от другите“) от 1919 г. на Ричард Освалд и Магнус Хиршфелд, а в една от сцените може да се види crossdresser с българска народна носия. По това време в Берлин „всички непочтителни образи на хомосексуални мъже и жени били не само ограничавани, но будели обществено неодо-

[4] В процеса на проучването си успях да открия две издания на български език, а именно „Полово възпитание“ на д-ръ Магнусъ Хиршфелдъ и д.-ръ Евалда Бомъ от 1940 г. на Библиотека „Пол и култура“ (София) и недатираното „Изкуствено подмладяване – изкуствено полопроменяне“, изложение на д-ръ Магнус Хиршфелдъ с илюстрации от Николай Райнов.

През 1923г. Николай Александрович Семашко (народен комисар по общественото здраве на Съветския съюз) посещава института и инициира многобройни посещения от съветски представители и социални работници.

[5] Кросдресъри – алтернативен перформативен акт на обличане на дрехи нетипични за собствения пол.

[6] Отменен на 10 март 1994 г.

брение; когато през 1927 г. Komische Oper показва хомосексуални образи в „Строго забранено“ като женствени и деградирали, избухва спонтанен протест пред театъра и Komische Oper се задължава да премахне обидните внушения (Рос 2015/Ros 2015). От началото на века започва и активното разпространение на първото хомосексуално списание, посветено на културата и вдъхновено от философията на Макс Щирнер *Der Eigene* („Единственият“), в което публикува Ханс Хайнц Еверс[7] и което пропагандира движението Wandervogel, за което ще стане дума по-късно.

Нощен живот в Берлин от 30-те години на миналия век.

Въпреки прогресивния характер на института, работата на Хиршфелд не е освободена от битуващите обществени предразсъдъци. Хомосексуалният мъж за Хиршфелд е в своята същност жена, затворена в мъжко тяло (Татчъл 2018/Tatchal 2018). Традиционната мъжественост съответно се обособява диалектически като модерна алтернатива на „третия пол“, който Хиршфелд пропагандира. Кризата около мъжествеността се чувства и в самата хомосексуална общност, която естетизира героичното тяло на бялата нордическа раса. Младите мъже, търсещи себе си, които се чувствали отблъснати от идеологията на Хиршфелд, били предразположени към т. нар. мъжки организации като движението Wandervogel, което „било характерно със своят национализъм, мизогиния и антисемитизъм“ (Рос 2015/Ros 2015). Семитският произход на Хиршфелд станал обект на открити атаки. „В самата гей общност маскулинно-сексологическото разделение продължило“, пише Алекс Рос в „Берлинска история“ (Рос 2015/Ros 2015). Издателите на Der Eigene и хомосексуалните последователи на Щирнер били убедени в силата на еротичното като спойката на мъжката общност, черпели вдъхновение от античната литература и страстно очаквали идването на „Mr. Right“ – Г-н. Правилен или по-точно Г-н. Десен. Ернст Рьом, известен хомосексуалист и главатар на паравоенните национал-социалистически симпатизантни, познати като „щурмоваци“, констатирал, че „най-опасните ни врагове често са самите хомосексуалисти“ (Рос 2015/Ros 2015). Кризата около мъжествеността е непознато дотогава социално притеснение. Хомосексуалните националисти се обособили рязко срещу института за сексуално образование на Хирш-

[7] Писател, актьор и философ, автор на „Алрауне“ с ново издание на български език от издателство „Изток-Запад“ от 2020г. – Бел. авт.

фелд. Те смятали, че модерният мъж е застрашен от „феминизирани евреи-комунисти“ и било необходимо да изработят ясен план за бъдещето на мъжете – затова те разчитали изцяло на модерните философски и научни системи като евгениката. Първо, разбира се, трябвало да формулират какво в действително изгражда модерният човек като мъж и после как да оказва съпротива. По-този начин идеята за традиционна мъжественост може да се разглежда като модерен конструкт.

Както стана ясно от предложената дефиниция на Грифин, в модернизма се отличава политическият ангажимент наред с естетическия и е редно да се обърне внимание, че академичните направления, както и артистичните кръгове, са политически ангажирани. Модернизмът се разгръща около идеята за бунта. Това, което обвързва бунта на национализмите с определението на Грифин за модернизма, е неговата колективна всепоглъщаща природа, която „пледира за незабавна радикална промяна“ и, както казва цитираният от Букур Маршал Берман в All That Is Solid Melts into Air, ангажира всички в един водовъртеж, в който всеки търси себе си (Букур 2020: 4/Bucur 2020: 4). Дори строго научните направления се преосмислят под влияние на колективната бунтовническа екзалтация. В този смисъл сексолозите като Хиршфелд не са единствените активисти в сферата на сексуалното – биолозите на свой ред, в лицето на евгениката представляват „изгряващия научен елит с целия расистки и елитистки багаж, който този елит носи със себе си“ (Букур 2020: 115/Bukur 2020: 115). Поддържана от буржоазията, симпатизираща на националната държава, но и от някои алтернативни на марксизма феминистки кръгове[8], евгениката съсредоточава в себе си голяма обществена подкрепа. Тя предоставя на младите мъже в променящите се градски пространства необходимите опорни точки и модели, които ще очертаят дори стилистично облика на традиционната мъжественост. Евгениката с нейните неизчерпаеми и обещаващи потенции преосмисля сексуалното като „био-политически акт“ (Букур 2020: 114/Bukur 2020: 114), предефинира онова, което се приема като нормално и предоставя необходимия модерен и научен апарат, за да бъдат всички отклонения от хетеронормативността възприемани от широката общественост и като престъпления спрямо общия „биологичен капитал“ на нацията (Букур 2020: 116/Bukur 2020: 116). Младите мъже намират в евгениката точни и ясни указания за необходимите фенотипни белези, към които следва да се придържат, за да бъде тяхната мъжественост „автентична“:

> мъжествеността им трябва да личи по лицевото и телесното окосмяване, по широките рамене и решителната походка, както и по дрехите, които не трябва да са съвсем по тялото. Накратко, всеки намек за женственост, от косата – сресана, подстригана или боядисана по определен начин, до дрехите и стойката на тялото се тълкува като „отклонение от нормалността“, гледа се с неодобрение и дори се порицава публично (Букур 2020: 116).

Всичко това ще фигурира в окончателния естетически канон на бъдещия Трети германски райх.

---

[8] Мари Стоупс напр. е „най-продаваната авторка на книги със сексуални съвети за времето си“ (Букур 2020: 111/Bukur 2020: 111), но същевременно с това е привърженичка на хетеронормативността, расовата хигиена и антисемитизма; и Теодора (Тео) Анна Спрунгли, по-известна под псевдонима Анна Рьолинг, лесбийка активист, говореща открито за дълбокото разделение между мъжката и женската хомосексуалност в междувоенния период, но придобила консервативна позиция по време на Третия германски райх. Много феминистки от буржоазията стават страстни привърженички на евгениката в която виждат платформа за „овластяване на жените“ (Букур 2020: 117/Bukur 2020: 117). Други, като Уолис Симпсън, бъдещата съпруга на Едуард VIII, виждат в немския национализъм най-прогресивни и светли тенденции. – Бел. авт.

Въплъщение на арийската мъжественост: вляво член на Хитлеровата младеж (1935 г.), вдясно пилот помага на другар да се качи в самолет (1942 г.)

Визуализация и ритуализация – пърформанс изкуство.

Строго погледнато пърформативното изкуство е характерно за постмодернизма, но предложените преработки на понятието за модернизъм, обхващащи и политическите проекти, довели до избухването на Втората световна война, ми дава основание да обърна поглед към политическите програми на националистите като форма на изкуство, която напомня твърде много това, което днес наричаме „пърформанс акт“. Немският национализъм и неговата най-успешна еманация в лицето на националсоциализма, който мобилизира или елиминира всички алтернативни националистически течения, е характерен с култа към

> „физическата сила, хетеросексуалната мощ, семейното лидерство и смелостта“ (Букур 2020: 133/Bukur 2020: 113),

но акцентът върху последното е насочено спрямо тревогите около кризата на мъжествеността,

> „в основата на която е първоначалната привлекателност на фашизма“ (Букур 2020: 132/Bukur 2020: 132).

Националсоциалистите използват всички и н о в а т и в н и ресурси на творческата дейност, които модернизмът предоставя, за да покажат политическата си програма по актуален, уместен и практически приложим начин спрямо належащите социални проблеми. Нуждата от естетическа легитимация въплъщава специфичните ценности, с които се характеризира модернизмът, но успоредно с това приближава политическата им платформа до постмодернизма. Основните свързващи пространства между националистите и пърформанс изкуството е употребата на живото тяло като средство за артикулация на определени социални или политически послания в артистична форма. Колективната мобилизация на мъжките тела в национализма е старателно хореографирана още в междувоенния период с общите им униформи и движения, благодарение на появата на първите спортни клубове и скаутски програми като тази на Wandervogel, много от които ще се окажат гнезда на националсоциалистически поклонници.

Вече споменах Ханс Блюхер, който твърди, че еротичното е спойката на всяка мъжка общност. Блюхер бил противоречива личност: в междувоенния период работил срещу премахването на институционализираното образование и религия, надигнал гласност в подкрепа на хомосексуалните практики сред момчетата в движението Wandervogel и „флиртувал“ политически с националсоциализма до момента, в който не

се откроил неговият хомофобски характер през 1934 г. в т.нар. нощ на дългите ножове, през която бил убит хомосексуалният водач на „щурмоваците“ Ернст Рьом. Преди тези събития обаче Блюхер възхвалява еротичното в мъжките общности и в частност национал-социализма. „Блюхер обърнал особено внимание на движението Wandervogel, пише Алекс Рос – национализма, мизогинията и антисемитизма били неистова част в тези обсебени от мъжествеността кръжоци“, но елементът на еротичното в национализмите и до днес остава широко непознат, въпреки че е специфично обособен във философията на Ото Вайнингер, Хулиус Евола и Янко Янев[9]. Това, което те наричали „еротично“, днес извеждаме като хомоеротично и в действителност еротиката на фашизма не обръща почти никакво внимание върху еротиката на женското тяло, което остава артикулирано чрез основните белези на женствеността – гърдите и влагалището – със съществения „принос“ на евгениката, която обвързва расата и класата и превръща жената в гарант за здравето на нацията (Букур 2020: 116/Bukur 2020: 116).

> „И какво на практика е новото в представите на евгенистите за женствеността в сравнение с викторианските им предшественици? – пита Букур. Оказва се, че за повечето изтъкнати мъже, последователи на движението, то не е много“ (Букур 2020: 177/Bukur 2020: 177).

Напротив, фокусът си остава мъжкото тяло – защото не женствеността, а мъжествеността буди тревога.

(Хомо)еротичните тенденции в национализма се открояват особено ясно през междувоенния период в теорията и практиката на нудизма, който съчетава в себе си колективни тренировки и туризъм с отчетлив етнорасов характер. В перформативния характер на нудисткото движение младите мъже се събират на открито да празнуват силата и красотата на нордическото мъжко тяло. Основен представител на движението в междувоенния период и член на нацистката партия е Ханс Зюрен. Книгата му Der Mensch und die Sonne („Човекът и слънцето“) от 1924 г. е продадена в над четвърт милион копия (Букур 2020: 118/Bukur 2020: 118). Поради апокрифния характер на фашистката литература след 1945 г. и защото не намерих доказателства, че някога Зюрен е бил превеждан на български, ще приложа няколко абзаца в работен превод от немски, с които се снабдих за тази статия от книгата му „Kraftgymnastick“ от 1935 г., за да илюстрирам по-образно общия дух, в който са се формирали младите националисти:

> „В онова време (през Ваймарската република – бел. м) бяхме горди с добре оформените си тела, побронзовели от слънчевите лъчи. Да бъдеш гол за нас бе саморазбираща се заповед. Бяхме като божествени изображения и затова се фотографирахме, за да може мъжете от всяка възраст да ни видят във всеки вестник и да ни се възхищават, защото бяхме образецът на новосъбудения античен идеал. Преди това малцина знаеха, че това бяха снимки от истински тренировки по физическо възпитание от военното училище, (а не някакви исторически възстановки – бел. м.) Апотеозът на моето дело намерих в думите на нашия славен фюрер в книгата му „Моята борба“, а именно: „това, с което гръцкият идеал за красота остава във вечността, е чудесната връзка между божествената телесна красота и сияещия дух на благородната душа“ (Зюрен 1935: 13/Suren 1935: 13).

[9] Може би маловажен, но твърде показателен пример е присъствието на „еротичното“ във философията на Янев, което показва и общата тенденция в тази насока.

От казаното дотук става ясно, че нудистките групи на Ханс Зюрен от междувоенния период употребяват съвсем иновативни за модернизма естетически похвати, за да пропагандират своята идеология, т.е.

1) преработват по нов, уникален и творчески начин зародилото се във викторианско време спортно движение, като еманципират тялото чрез неговото разголване, и

2) документират по характерен за модернизма начин голите си тела и ги разпространяват в масовите издания, като по-този начин се опитват да достигнат до мъжете „от всички възрасти“, за да събудят у тях чувство на „възхита“.

Това ясно показва, че вече съществува нова идея за мъжествеността, която тръгва от младежите и която трябва да достигне до техните бащи и уважаваните мъже ветерани от Първата световна война. С други думи, въпреки позитивисткия си характер, младите нудисти-националисти се вписват в определението на Грифин за модернизма като трансформация на социалната реалност през естетически и социално-политически активизъм. Вероятно нудизмът привлича много хомосексуални мъже, които фетишизират нордическата красота.

> Огромният търговски успех на книгата на Зюрен едва ли се е дължал само на интереса към здравословния начин на живот и нудисткия туризъм?, пише Букър (Букур 2020: 119/Bukur 2020: 119).

Вторият абзац от Зюрен, който бих искал да представя, е съотнесен спрямо визуализацията и ритуализацията като характерна форма на пърформанс сред младите националисти в нудизма:

> „Почти всички сдружения познават само една тренировка – тази на техниката и забравят, че това не е основното. Основното е и винаги ще бъде силата и ритмичното енергизиране на телата ни. (...) Ние всички сме забравили за хармонията, както показвам в „Гимнастика на немците“ и трябва да си я върнем. Нищо не удържа по- голяма сила, повече енергия, повече смелост и повече мъжественост както борбата за хармония. Най-геройска е борбата за душевна хармония – за душевната сила, същинската основа на северната раса, бойното поле, на която често се оказва тялото“ (Зюрен 1935: 38/Zyuren 1935: 38).

И така, тук се открояват двата стълба на пърформанс представлението: хармоничната пластичност на живото тяло и социалното послание, както показва Зюрен; именно това (а не самите физически упражнения) са основните моменти и в политическия нудизъм.

Последователите на Зюрен се упражняват голи по време на излет.

Ханс Зюрен не е уникален в мобилизирането на мъжките тела в общи ритуалистични действия – много младежки организации от междувоенния период притежават подобни програми, наследени от Средновековието или от казармата. Уникалният националистически принос обаче се състои в естетизацията на мобилността: хореографията, костюмите, факелните шествия – всичко това наподобява твърде много постмодернистичния пърформанс акт като художествено-политическо представление, обвързано с кризата около мъжествеността.

Определението, което съвпада с хоризонта, през който Роджър Грифин преработва понятието за модернизъм, ми дава основание да предложа ново обяснение за фаталния чар на национализма в междувоенния период. Национализмът е естетическо-театрално мъжко представление – интерактивен пърформанс, който организира цялата държава в една иновативна и всестранна ролева игра. Смятам, че именно естетико-игровият модел обяснява отчасти големия въпрос около нацифицирането на обикновения германец. Играта въвлича неусетно – нейните правила бързо преобразуват социалната реалност; цялата жестокост, описана от нобеловия лауреат Уилям Голдинг в *Повелителят на мухите* (1954 г.), също започва под формата на момчешка игра и допускам, че повечето герои в романа мислят през игровия модус до самия край.

> Социалната йерархия, наложена от фашистите, макар и позоваваща се на традициите, също е с нов, различен, характер: расистките и ксенофобски аспекти на този нов ред са облечени в научни аргументи за здравето на нацията, фокусирани върху нейното бъдеще, а не върху миналото ѝ (Букур 2020: 133/Bukur 2020: 133).

Приемам, че именно мъжкият игрови характер на националистическите движения във Ваймарската република (характер с модернистична чувствителност, т.е. „силна авторефлексивност на изкуството“ (Букур 2020: 1/Bukur 2020: 1) въвлича обикновения човек от колективната екзалтация на играта, от интерактивния характер на театралното представление, и прави допустими престъпленията срещу човечеството, досущ като театрализираните древноримските екзекуции, провеждани на сцена. В национализма политика, игра и наратив съществуват в интерферентно единство. Играта е режим, който обективира наратива и политиката като театрално представление. Човешката съвест отстъпва пред естетическото наслаждение от перформативния характер на националистическата платформа, а с това можем да обясним и обаянието на Адолф Хитлер върху масовия човек.

Безспорно немският национализъм в междувоенния период е бунт спрямо настоящето, но този бунт протича по естетически начин, защото е обвързан с модернизма като парадигмално културно явление. Съвременното предефиниране на модернизма от изследователи като Роджър Грифин и Мария Букур ни дава основание да причислим и откроим в него антидемократични тенденции, обвързани със сравнително незастъпената криза около мъжествеността и перформативния, театрален характер на политическата платформа.

ЛИТЕРАТУРА

Букур 2020: *Букур, М.* Пол и модернизъм – историческо преосмисляне на канона. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“/Bukur 2020: *Bukur, M.* Pol i modernizam – istorichesko preosmislyane na kanona. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kl. Ohridski“.

Suren 1935: *Suren, H.* Kraftgymnastick. Germany: W. Keller & Co, Stuttgart.

Tatchell 2018: *Tatchell, P.* Sex scientist Magnus Hirschfeld. – In: People's World. May 14.

Ros 2015: *Ross, A.* Berlin Story – How the Germans invented gay rights – more than a century ago. – In: The New Yorker. January 26, Issue.